

PODNIKOVÉ A JINÉ PENZIJNÍ FONDY V PRVNÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLICE

RNDr. Ludvík Prouza, CSc.

Katedra matematiky, Fakulta ekonomicko-správní, Univerzita Pardubice

An example of two non-profit pension assurance funds is shown. Some principles of their organisation and functioning are discussed. The contributions values and the related pensions values of one of them are shown in comparison with corresponding values computed from known tables of workmen (4% interest rate) and employees (4,5% interest rate) obligatory pension assurance funds.

1. ÚVOD

Za první československé republiky existovaly kromě dělnického invalidního a starobního pojištění (podle zákona 221/24 Sb. ve znění zákona 117/26 Sb., novely zákona 184/28 Sb. atd.) i jiné penzijní fondy, které často vznikly už za c.k. Rakouska – Uherska, [7].

Některé z nich jsou uvedeny v [5]. Nepřímo odtud plyne, že nebyly považovány za soukromé pojišťovny. V seznamu nás bude zajímat č. 2 : Penzijní fond dělníků českomoravských energetických závodů, Fr. Křížík, a.s., Praha – Karlín, o kterém budeme dále pro stručnost hovořit jako o fondu „Křížík“. Stručněji se dotkneme č. 30, kterým je Zemský pojišťovací fond v Praze.

2. DĚLNICKÝ PENZIJNÍ FOND FIRMY KŘÍŽÍK

Stanovy dělnického penzijního fondu „Křížík“ jsou včetně tabulky důchodů uvedeny v [2].

Zde se zaměříme na stručný výtah podstatných paragrafů, abychom získali přehled o činnosti a hospodaření fondu. Znění případných citací upravíme jazykově podle současné terminologie a gramatiky.

Z §1 stanov plyne, že fond je **pojišťovací spolek** zřízený na základě císařského patentu z 26.11.1852, říš. zák. č. 253, ministerského nařízení z 5.3.1896, říš. zák. č. 31.

Podle §53 se firma Křížík a.s., Praha – Karlín zavázala právoplatným prohlášením ze dne 20.10.1920, že věnuje penzijnímu fondu nejpozději v den jeho konstituování obnos Kč 40000,- (dnešních asi 200000,- Kč) jako základní fond k volnému použití penzijního fondu, kterýžto obnos zůstane trvale v majetku fondu. Ze znění tohoto paragrafu lze nepřímo usoudit, že fond byl založen ještě před rokem 1926, ve kterém fakticky vzniklo dělnické pojištění zákonem 117/26 Sb.

Účelem fondu bylo poskytovat členům, resp. jejich pozůstalým ve smyslu následujících ustanovení pojištění

invalidních a starobních penzí,
jakož i

odbytného (pozůstalým) jednou pro vždy
v případě úmrtí člena.

Podle §3 se řádnými členy fondu mohli stát dělníci firmy „Křížík“, kteří dosáhli 16. roku věku a 60. roku věku ještě nepřekročili, přičemž byli v době přijetí tělesně i duševně zdraví. Z předešlého znění vyplývá, že důchodci už nebyli členy fondu, i když pobírali penzi.

Žadatel o členství ve fondu podával podle §4 písemnou přihlášku, v níž kromě jiného učinil i prohlášení, že je zdrav, případně na žádost fondu dodal i lékařské vysvědčení. O jeho přijetí rozhodoval výbor fondu (§5), ten však žadatele, který vyhovuje podmínkám přijetí, nesměl odmítnout.

Vidíme, že §3, §4 a §5 vymezují kolektiv řádných členů fondu, tj. kolektiv pojištěnců. Zároveň je zřejmé, že fond neměl žádné náklady na náborovou reklamu a náklady akviziční. Náborovou reklamu obstarávali sami zaměstnanci firmy mezi sebou bezplatně.

Z §8 se dovídáme o možnosti vyloučení člena a o doplatecích dlužných příspěvků se 4% úrokem. Podle §9 při neplacení delším než 13 týdnů mohl být neplatič z fondu vyloučen, přičemž během těchto třinácti týdnů musel být třikrát upomínán. Vyloučený ztratil jakékoli nároky vůči fondu.

Nepřímo je možno soudit, že v početních podkladech fondu se používala úroková míra 4%.

Obsah §10 stanov se týkal zániku členství a byl dosti složitý, neboť musel obsahovat případ dobrovolného vystoupení z fondu při zachování zaměstnání, případ zániku členství následkem zrušení služebního poměru firmou a zániku členství při dobrovolném zrušení služebního poměru zaměstnancem. Vždy šlo o finanční vyrovnání nároků člena vůči fondu.

V §11 byla stanovena výše příspěvků, která je volitelná v rozmezí 1,- Kč až 10,- Kč týdně v celých korunách. Příspěvky fondu odváděla firma týdně, se souhlasem členů je srážela z jejich mzdy. Z kontextu stanov plyne, že fond za inkaso firmě nic neplatil.

§13 obsahoval výši pojištěných penzí, která se řídila stářím pojištěnce při vstupu do fondu a výši zvoleného příspěvku. Při zvýšení příspěvku členem během členství se k danému datu založilo členu další pojištění ke zvýšení, což bylo velmi jednoduché. Při snížení příspěvku se vycházelo z pojistné rezervy člena, kterou bylo třeba k danému datu vyčísřit.

§15 stanovil čekací dobu na dávky na pět let od vstupu do fondu.

V §16 až §27 se hovořilo o výplatách pojištěných dávek.

Výše invalidní penze byla určena po uplynutí čekací doby dle tarifu připojeného ke stanovám. Tato invalidní penze náležela bez ohledu na věk členu fondu v případě neschopnosti k výdělku (invalidity). Uvažoval se výdělek za mzdu a neschopnost taková, že žadatel není schopen vydělat ani 2/3 obyčejného výdělku zdravého pracovníka s podobným zaměstnáním. To bylo výrazné nadlepšení proti povinnému invalidnímu pojištění, kde byla stanovena 1/3.

Fond měl pro určení stupně invalidity svého posudkového lékaře, zaměstnaného patrně na částečný úvazek.

Podle §18 nárok na invalidní penzi končil

1. smrtí
2. opětovným nabytím schopnosti k výdělku.

§19 určoval, že starobní penze příslušela všem pojištěným od věku 65 let, byla tedy bezpodmínečná.

Podle § 20 odbytné jednou provždy ve výši jednoročního invalidního důchodu dostali pozůstalí při úmrtí pojištěnce před nastoupením penze, tj. ještě aktivního.

Penze byly podle §20 vypláceny měsíčně předem a odbytné ihned po předložení průkazu pozůstalými.

Paragrafy 30 až 36 definovaly jmění fondu a způsob jeho hospodaření. Jmění fondu tvořily

1. hlavní fond
2. záloha.

Hlavní fond sloužil výhradně ke krytí pojistných výkonů a správních vydání. Záloha byla bezpečnostním (rezervním) fondem k úhradě schodků hlavního fondu, zjištěných při periodických pětiletých pojistně-technických bilancích, prováděných pojistným technikem na fondu nezávislým. Záloha se doplňovala přebytky zjištěnými při pojistně-technických bilancích povinně do výše 10% prémiové rezervy. Kdyby záloha nestačila k úhradě schodků, mohla se valná hromada usnést buď na snížení pojištěných čekatelství nebo na zvýšení příspěvků. Pro ukládání jmění fondu platily předpisy obdobné jako v (skripta), s.69.

Podle §50 mohl být penzijní fond rozpuštěn usnesením valné hromady a musel být rozpuštěn, pokud počet skutečných členů neobnášel po tři minulá léta víc než 40. K obojímu však bylo třeba souhlasu firmy a státního schválení (příčemž dozorcím úřadem bylo ministerstvo vnitra). Podle mého odhadu mohl mít fond asi 400 až 1000 členů.

Funkce ve správních orgánech fondu byly čestné, s možností náhrady prokázaných hotových výloh. Fond mohl zaměstnávat úředníky (podle rozsahu agendy určitě účetního a možná pokladníka). Závěrečné účty byly sestavovány ročně k 31.12. a po vyhotovení předkládány dozorcímu úřadu. Početní podklady fondu musel sestavit úředně oprávněný pojistný matematik. Jednání správních orgánů fondu se účastnil zástupce firmy s hlasem poradním.

3. NĚKTERÉ ČÍSELNÉ HODNOTY

Z údajů v části 2 bylo možné sestavit dále uvedené tabulky 1 a 2 hodnot ročních nároků, a to použitím známých vzorců, [7]:

- (1) $N_x^{aa} - N_{65}^{aa}$ pro příjem,
- (2) $N_{45}^{ai} - N_{65}^{ai}$ pro důchod invalidní,
- (3) $N_{65}^{ai} + N_{65}^{aa}$ pro důchod starobní,
- (4) $M_x^{aa} - M_{65}^{aa}$ pro odbytné.

Vzorce (2) a (3) bývaly obvykle sloučeny, [7]. Místo (4) byly ze [4] vypočteny přibližné hodnoty $\sum_{n=x}^{64} C_n^{aa}$, přičemž $C_n^{aa} = d_n^{aa} \cdot v^{n+\frac{1}{2}}$, d znamená počet zemřelých. Jemnější rozdíly v hodnotách $N_x^{(1,12,52)}$ ve [3] i [4] byly zanedbávány, při týdenním pojistném 1 bylo roční pojistné stanoveno na 51.

Následující Tab. 1 obsahuje srovnání výše čistého ročního nároku, vypočteného podle stanov fondu „Křížík“.

Tab. 1

(1)	(2)	(3)	(4)
Vstupní věk x	Čistý nárok dle [3]	Čistý nárok dle [4]	Hrubý nárok fondu „Křížík“
20	810,47	787,44	659,65
30	474,30	481,00	381,79
40	260,70	269,27	216,61
50	132,75	132,22	115,65
60	47,46	42,47	43,81

Hodnoty ve sloupcích (2) a (3) je třeba při srovnání s hodnotami ve (4) snížit o 2% až o 4%, tj. o správní náklady.

Hodnoty ve vzorcích (2) až (4) odpovídají samostatným, nepřekrývajícím se pojištěním. Při výpočtech např. podle [4] s úrokovou mírou 4%, je možno pro tato dílčí pojištění spočítat i dílčí roční nároky. Jsou uvedeny v Tab. 2.

Tab. 2

(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Vstupní věk x	Důchod invalidní od $x+5$ do 64	Důchod starobní od 65	Jednorázové odbytné za aktivního od x do 65	Celkový roční nárok
20	373,08	320,17	94,19	787,44
30	223,70	215,13	42,17	481,00
40	117,16	134,64	17,47	269,27
50	45,85	80,79	5,58	132,22
60	0	41,73	0,74	42,47

Z tabulky je vidět, jak se mění váhy jednotlivých složek celkového nároku, odpovídajícího ročnímu pojistnému 51.

Pokud váhy uvažujeme relativně se součtem 1, máme např. pro $x = 40$ čísla 0,4351; 0,5000; 0,0649 se součtem 1. Těmito vahami násobené pojistné 51 dá i dílčí pojistná (placená jen aktivními). Např. pro pouhý roční důchod starobní 134,64 od 65 let by bylo roční pojistné 25.5 (a týdenní 0,5). Pro dnes obvyklá roční pojistná by byl důchod úměrně větší.

4. ZEMSKÝ POJIŠŤOVACÍ FOND V PRAZE

Stručně se zmíníme o Zemském pojišťovacím fondu v Praze. Skoro s jistotou lze říci, že jde o pokračování Zemského pojišťovacího fondu císaře Františka Josefa I. v Praze. Podle vlastních údajů fondu [1] byl fond založen v roce 1895 a měl kancelář v Praze III, Malostranské náměstí 6, u Montágů; jednateleství v okresech u Okresních výborů aj.

Fond pojišťoval starobní důchody (penze) až do 1000K (zřejmě ročně).

Základní jmění věnoval fondu Sněm království českého. Z tohoto jmění byly hrazeny veškeré správní výlohy. Vrchní řízení i dohled vykonával Zemský výbor.

Fond byl v Rakousku nejlevnější a byl určen „nemajetným a málo majetným třídám, tj. všem středním vrstvám obyvatelstva“. Využívali ho živnostníci a (za války) i rolníci. Stav

pojištěnců koncem června 1913 byl 69771, průměrná výše vypláceného důchodu byla 248,64 K. Důchod byl nezabavitelný (to bylo tehdy pro malé živnostníky důležité).

5. ZÁVĚR

Dělnické fondy i Zemský fond byly právnické osoby, které nepracovaly podle obchodního (ziskového) principu. Byly zrušeny teprve po roce 1948 se zavedením Národního pojištění. „Pilíř“ jim obdobný dnes neexistuje, nebyl po roce 1989 obnoven.

LITERATURA

- [1] Batovcův kalendář na rok 1918. F. Batovec, Praha 1917.
- [2] Chýle, V. a kol.: Příručka pro funkcionáře odboček a členy závodních výborů odborového sdružení čs. kovopracovníků, Praha, 1931.
- [3] Sbírka zákonů a nařízení státu Československého, částka 6 ze dne 7.2.1931.
- [4] Janko, J.: Pojistná matematika, tabulky ke cvičením. Ústav pojistné matematiky při ČVUT Praha, Praha, 1938.
- [5] Úřední list republiky Československé, I., částka 215, vyhláška ministerstva financí 2085 z 20.11.1946.
- [6] Cipra, T.: Penzijní pojištění a jeho výpočetní aspekty. Edice HZ, Praha, 1996.
- [7] Prouza, L.,st., Prouza, L.,ml.: Matematické základy finančních operací (skripta). Univerzita Pardubice, fakulta ekonomicko-správní, 1. vydání, Pardubice, 1996.

Kontaktní adresa:

RNDr. Ludvík Prouza, CSc.

Katedra matematiky, Fakulta ekonomicko-správní, Univerzita Pardubice,
Studentská 84, 532 10 Pardubice,

e-mail: Ludvik.Prouza@upce.cz

Recenzoval: RNDr. Jaroslav Seibert, CSc., Katedra matematiky, Pedagogická fakulta, Vysoká škola pedagogická Hradec Králové